

ФІКСАЦІЯ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ЗАСІБ ДОКАЗУВАННЯ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

RECORDING OF INFORMATION AS A MEANS OF EVIDENCE IN A COURT PROCESS

Зицьк С.Г., к.ю.н., доцент,
доцент кафедри права

Луцький національний технічний університет

Аніщук В.В., к.ю.н., доцент,
завідувач кафедри права

Луцький національний технічний університет

Стаття присвячена правовому регулюванню фіксації інформації, яка може бути використана в судовому процесі як електронний доказ. Здійснивши аналіз процесуальних кодексів України, визначено, що документами вважаються не лише документи в розумінні Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», а й матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису, інформація з електронних інформаційних систем, електронна кореспонденція, інформація про місцезнаходження особи, інші носії інформації, а також електронні документи.

Наголошується на розбіжностях при визначенні поняття «електронні докази» в Кодексі України про адміністративні правопорушення, в адміністративному (цивільному і господарському) судочинстві, а також в кримінальному судочинстві.

Здійснено аналіз видів класифікації електронних доказів, способів фіксації інформації у якості електронних доказів.

Розглянуто випадки фіксування електронних доказів шляхом їх фіксації адвокатом чи нотаріусом, отримання відомостей від мобільного оператора, власника інтернет-сторінки, отримання відомостей від спеціалізованих сервісів про факт розміщення і час розміщення інформації.

Сторінки соціальних мереж, коментарі на сайтах можуть бути прив'язані до електронної пошти або телефону. Встановивши такі зв'язки, можливо встановити особу порушника.

Вказано, що належними копіями (оригіналами) документів, незалежно від їх носія, можуть вважатись документи, підписані, погоджені в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування з використанням кваліфікованого електронного підпису; виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста; а також документи з реквізитами, які відповідають Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг». Щодо інших документів – необхідно володіти їх оригіналами або мати можливість пред'явити оригінал (оригінальний носій інформації).

Залучення спеціаліста, технічна судова експертиза як альтернативні способи фіксації інформації вимагають затрати часу та ресурсів і не завжди є результативними. З метою оперативної фіксації електронних доказів доцільно передбачити у цивільному, господарському та адміністративному процесах можливість фіксації інформації у присутності нотаріуса з подальшим визнанням такого доказу належним та допустимим.

Ключові слова: фіксація інформації, електронний доказ, електронний документ, носій інформації, джерело інформації.

The article is devoted to the legal regulation of the recording of information that can be used in court proceedings as electronic evidence. Having carried out an analysis of the procedural codes of Ukraine, it was determined that documents are considered not only documents in the sense of the Law of Ukraine «On Electronic Documents and Electronic Document Management», but also materials of photography, sound recording, video recording, information from electronic information systems, electronic correspondence, information about the location of a person, other media, as well as electronic documents.

Differences in the definition of the concept of "electronic evidence" in the Code of Ukraine on Administrative Offenses, in administrative (civil and economic) proceedings, as well as in criminal proceedings are emphasized.

An analysis of the types of classification of electronic evidence, methods of recording information as electronic evidence was carried out.

Cases of recording electronic evidence by recording it by a lawyer or a notary, obtaining information from a mobile operator, the owner of an Internet page, and obtaining information from specialized services about the fact of posting and the time of posting of information were considered.

Pages of social networks, comments on sites can be linked to e-mail or phone. Having established such connections, it is possible to establish the identity of the violator.

It is indicated that documents signed and approved in the information and telecommunications system of the pretrial investigation using a qualified electronic signature can be considered proper copies (originals) of documents, regardless of their medium; prepared by an investigator, a prosecutor with the involvement of a specialist; as well as documents with details that comply with the Law of Ukraine «On Electronic Documents and Electronic Document Management». In order to quickly record electronic evidence, it is expedient to provide for the possibility of recording information in the presence of a notary public in civil, economic and administrative processes, with subsequent recognition of such evidence as proper and admissible.

Key words: recording of information, electronic proof, electronic document, information carrier, information source.

Постановка проблеми. Будь-які докази, представлені під час розгляду судової справи ґрунтуються на інформації, яку необхідно ідентифікувати, вказавши джерело, носія та розпорядника такої інформації. Якщо з письмовими документами зрозумілі процедури їх дослідження, то при фіксації інформації, що міститься в електронних документах, виникає багато проблемних питань, зокрема:

- необхідність встановлення власника (користувачів) веб-сайту;
- складність фіксації інформації, відображеної на веб-сторінці у зв'язку з її динамічним оновленням;
- необхідність встановлення оригінального носія інформації у разі копіювання, розповсюдження електронних доказів на інші пристрої;
- складність фіксації та визнання належними і допустимими таких доказів як листування в месенджерах, елек-

тронній пошті, соціальних мережах, телефонний дзвінок, враховуючи можливість видалення повідомлень, вказання неналежного автора, недостовірних даних, зміна зловмисником IP-адреси, а також відмінності у процедурі фіксації електронних доказів у кримінальному та інших видах судочинства;

- відсутність усталеної судової практики та єдиного підходу до правового регулювання фіксації інформації в електронних доказах;

- фіксація інформації, що міститься у програмному забезпеченні, потребує спеціальних знань.

Кібершпиунство, кібертероризм, несанкціоноване поширення інформації про переміщення зброї та Збройних Сил України – злочини, які вчиняються за допомогою інформаційних технологій, фіксування і розкриття яких в умовах воєнного стану набуває особливої актуальності.

Фіксація електронних доказів у цих кримінальних справах нерідко ускладнюється перебуванням злочинця та його засобів за межами держави.

Метою статті є здійснення аналізу нормативних актів, що містять положення про порядок фіксації та застосування у якості доказів в судовому процесі інформації, що міститься в документах, електронних документах, скріншотах вебсторінок, електронних копіях, в соціальних мережах, на електронних носіях інформації тощо.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню питань правового регулювання застосування електронних доказів присвятили свої праці Маріц Д. О., Павлова Ю. С., Дрогозюк К. Б., Кравцов С. О., Ангеленюк А.-М. Ю., однак у дослідженнях науковців значної уваги не приділено належності і допустимості способів фіксування інформації, що міститься в електронних доказах.

Виклад основних положень. Представлення учасниками судового процесу належних і допустимих доказів в судовій справі сприяє позитивному її вирішенню. З розвитком інформаційних технологій набуває важливого значення використання електронних доказів та врегулювання їх використання у процесуальних нормах. Здійснивши аналіз процесуальних кодексів України, варто зауважити на тому, що документами вважаються не лише документи в розумінні Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» [1], а й матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису, інформація з електронних інформаційних систем, електронна кореспонденція, інформація про місцезнаходження особи, інші носії інформації, а також електронні документи.

Дарія Маріц, розглядає такі візуальні способи фіксації інформації: роздрукування веб-сторінки (Web-скріншот); фіксацію особою контенту, що міститься на веб-сайті, шляхом його збереження на відповідних носіях (CD, DVD, магнітні диски, тощо); протокол огляду вебсторінки нотаріусом; огляд доказів судом за їх місцезнаходженням; проведення відеозапису процесу дослідження будь-якою заінтересованою особою; проведення протоколу огляду веб-сайту адвокатом на підставі його професійного права на збирання відомостей про факти, що можуть бути використані як докази відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», експертний висновок, відомості засвідчувального органу – щодо електронних документів. Пропонується створення Державної автоматизованої системи фіксації інформації (певного юридичного факту), що розміщена в мережі Інтернет, яка встановлюватиме факт і час розміщуваної інформації [2, с. 232].

Павлова Ю.С. пропонує розрізняти електронні докази за критерієм суб'єкта фіксування електронних доказів: 1) електронні докази, зміст яких фіксується судом; 2) електронні докази, фіксація яких здійснюється сторонами; 3) електронні докази, зміст яких фіксується спеціальними суб'єктами; в залежності від внутрішнього змістовного наповнення та формату існування у цифровому вигляді – аудіозаписи, відеозаписи, фотографії, текстові, а також комбіновані електронні докази; в залежності від зовнішньої форми існування електронної інформації – докази з загальнодоступних вебсайтів, суттєві докази (або докази змісту), а також докази, призначені для ідентифікації користувача та даних про трафік електронних інформаційних систем (метадані) [3, с. 32].

До електронних доказів також слід віднести метадані, бази даних, реєстри, фіксування процесуальних дій, показання лічильних приладів, відомості про місцезнаходження, дані ідентифікації та автентифікації, дані автоматизованих інформаційних систем.

Досліджуючи природу електронних доказів, Т. В. Степанова зазначила, що «договір, акти звірки та листування між сторонами, що були реалізовані в письмовій формі, проте в подальшому відскановані для подачі до суду, не

можна вважати електронними доказами, оскільки першоджерело цих даних – паперовий носій». Отже, під електронним доказом в сенсі використання цього терміна у ст. 100 ЦПК України розуміються саме докази, першоджерелом яких є електронний носій [4, с. 222].

Кодекс України про адміністративні правопорушення до доказів відносить, зокрема, показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінотриплексу, відеозапису, у тому числі тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі [5].

В адміністративному судочинстві (також в цивільному і господарському) електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним підписом, пріривняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронні довірчі послуги». Законом може бути визначено інший порядок засвідчення електронної копії електронного доказу [6].

Як стверджує Ангеленюк А.-М. Ю., відповідно до частини 4 статті 99 КПК копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, що містяться в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа. Окрім того, частина 5 статті 99 КПК визначає випадки, коли для підтвердження змісту документа можуть бути визнані допустимими й інші відомості, а саме у разі втрати або знищення документа, або неможливості його отримання.

Однак, під час практичної діяльності можуть виникати ситуації, де неможливим є виконати вимоги вказаних вище норм КПК. Наприклад, відеозапис камери відеоспостереження скопійовано на флеш носій власником, оскільки записи мають короткий термін зберігання [7, с. 217].

Відповідно до статті 7 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» оригіналом електронного документа вважається електронний примірник документа з обов'язковими реквізитами, у тому числі з електронним підписом автора або підписом, пріривняним до власноручного підпису відповідно до Закону України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги».

У разі надсилання електронного документа кільком адресатам або його зберігання на кількох електронних носіях інформації кожний з електронних примірників вважається оригіналом електронного документа.

Якщо автором створюються ідентичні за документарною інформацією та реквізитами електронний документ та документ на папері, кожен з документів є оригіналом і має однакову юридичну силу [1].

Позиція Верховного Суду щодо визнання скріншотів електронного листування як електронного доказу є різною. В одних справах суд вважає, що роздрукування електронного листування не може вважатися електронним документом відповідно до положень ч. 1 ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг», в інших скріншоти повідомлень з телефону та план-

шету, роздруківки з Viber вважав належними та допустимими доказами.

Щодо роздруківки Інтернет-сторінок (вебсторінок), які є паперовим відображенням електронного документа, суд вказує на те, що вони самі по собі не можуть бути доказом у справі. Такі роздруківки визнаються доказом у разі, якщо вони виготовлені, видані та засвідчені власником відповідного Інтернет-ресурсу або провайдером, тобто набувають статусу письмового доказу.

Достатньо проблемною є ситуація із соціальними мережами. Верховний суд вказав, що в соціальних мережах може зареєструватися будь-яка людина і під будь-яким іменем. Перевірити таку інформацію неможливо, а тому вона є недопустимим та неналежним доказом. Тому якщо опонент оспорує особу автора, то довести, що це саме профіль цієї особи, буде дуже проблематично.

Отже, як стверджує Алла Сабадин, електронні докази потрібно подавати до суду в оригіналі або належним чином засвідченій електронній чи паперовій копії. Обов'язково потрібно мати оригінал електронного доказу, адже якщо опонент поставить під сумнів відповідність копії оригіналу, і не буде надано оригінал, то такий доказ суд не візьме до уваги. Окрім того, оскільки існує вірогідність видалення та знищення електронного доказу, необхідно як до подання позовної заяви, так і під час розгляду справи судом подавати клопотання про забезпечення доказів шляхом їх огляду [8].

Однак К. Дрогозюк вказує на те, що у деяких випадках експерт із застосуванням спеціального програмного забезпечення може відновити видалені відомості. Так, повідомлення, надіслані з використанням засобів мобільного зв'язку, можуть протягом певного часу зберігатися в оператора мобільного зв'язку. Сторінки соціальних мереж, коментарі на сайтах можуть бути прив'язані до електронної пошти або телефону. Встановивши такі зв'язки, можливо встановити особу порушника [9, с. 75].

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що належними копіями (оригіналами) документів, незалежно від їх носія, можуть вважатись документи, підписані, погоджені в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування з використанням кваліфікованого електронного підпису; виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста; а також документи з реквізитами, які відповідають Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг». Щодо інших документів – необхідно володіти їх оригіналами або мати можливість пред'явити оригінал (оригінальний носій інформації).

Залучення спеціаліста, технічна судова експертиза як альтернативні способи фіксації інформації вимагають затрати часу та ресурсів і не завжди є результативними. З метою оперативної фіксації електронних доказів доцільно передбачити у цивільному, господарському та адміністративному процесі можливість фіксації інформації у присутності нотаріуса з подальшим визнанням такого доказу належним та допустимим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 08.05.2024).
2. Дарія Маріц. Правове регулювання порядку фіксації юридичних фактів в інформаційній сфері. *Підприємництво, господарство і право*. № 6/2018, 2018. С. 231–237.
3. Павлова Ю.С. Класифікація електронних доказів: теоретичні та практичні аспекти. *Держава та регіони*. Серія: Право. № 3 (81), 2023. С. 32–36.
4. Кравцов С.О., Завгородня А.С., Точій А.О. Особливості використання електронних доказів у системі засобів доказування в цивільному процесі. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2021, 2021. С. 220–223.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073-X / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 08.05.2024).
6. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06 липня 2005 року № 2747-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 08.05.2024).
7. Ангеленюк А.-М.Ю. Використання електронних доказів у кримінальному процесуальному праві (проблемні питання). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 79: частина 2, 2023. С. 214–218.
8. Алла Сабадин. Як подати електронний доказ аби його прийняли? *Юридична газета «online»*. 11 листопада 2021 року. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/yak-podat-elektronniy-dokaz-abi-yogo-priynyali.html> (дата звернення: 08.05.2024).
9. К. Дрогозюк. Способи фіксації електронних доказів, отриманих із соціальних мереж, у цивільному процесі України. *Юридичний вісник*. № 2020/4, 2020. С. 74–84.